

Klaus O. W. Müller^{*}

O NOWYCH TENDENCJACH W BURŻUAZYJNEJ EKONOMII POLITYCZNEJ
W DZIEDZINIE TEORII REPRODUKЦИИ

W warunkach zaostrzenia wszystkich wewnątrzsystemowych sprzeczności kapitalistycznego systemu gospodarczego na obecnym etapie ogólnego kryzysu kapitalizmu szczególną pozycję zajmują prace burżuazyjnych ekonomistów w dziedzinie teorii reprodukcji. Od lat siedemdziesiątych widoczne są na tle prowadzonych, w tych kręgach, kontrowersyjnych dyskusji na temat kryzysu państwowej polityki gospodarczej i kryzysu determinującej tę politykę teorii gospodarczej pewne nowe zjawiska i tendencje. W kontekście rosnącej pozycji funkcji gospodarczo-politycznej współczesnej burżuazyjnej ekonomii politycznej występuje w niej m. in. coraz wyraźniej pewne specyficzne zjawisko, które można identyfikować z dalszym rozwojem i profilowaniem teorii polityki gospodarczej. Dodatkowo pojawia się także równie nowe i interesujące zjawisko, a mianowicie, że zainteresowanie burżuazyjnych ekonomistów kapitalistycznym społecznym procesem reprodukcji - co, jak wiadomo, znajduje pokrycie w teoretycznych i empirycznych badaniach nad cyrkulacją - jest bardzo ściśle związane ze wspomnianą tu tendencją rozwojową w burżuazyjnej ekonomii politycznej.

Zasygnalizowane tu nowe zjawiska wymagają dokładnej analizy nie tylko ze względu na głębsze wniknięcie w wulkarnoekonomiczną istotę tych procesów. Jest to konieczne również z tego względu, że dzięki takiej analizie można w drobiazgowy sposób obnażyć również teoretyczno-ekonomiczne uzasadnienie tych państwowo-monopo-

^{*} Prof. dr hab., Centralny Instytut Nauk Ekonomicznych Akademii Nauk Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

listycznych mechanizmów regulacji, których znajomość powinna leżeć w interesie organów kierujących gospodarką w krajach socjalistycznych.

Ostra sytuacja kryzysowa w burżuazyjnej teorii ekonomicznej i państwowo-monopolistycznej polityce gospodarczej, które od lat siedemdziesiątych cechuje ekonomię burżuazyjną, powoduje postawienie przez burżuazyjnych ekonomistów pytania dotyczącego tzw. unaukowanej państwowej polityki gospodarczej. Ów trend do "unaukowania" polityki gospodarczej ze strony współczesnych ekonomistów burżuazyjnych reprezentowany jest w pierwszym rzędzie przez wspomnianą już uprzednio teorię polityki gospodarczej, teorię, o której jej wiodący reprezentanci na obszarze niemieckojęzycznym, m. in. szwajcarski ekonomista Egon Tuchtfeldt, austriacki teoretyk Theodor Pütz oraz ostatnio w RFN profesor ekonomii Manfred Streit, mówią jako o jeszcze młodej dyscyplinie ekonomii.

Krytyczna ocena burżuazyjnej teorii polityki gospodarczej

Węzłowy problem i cel tej teorii T. Pütz zdefiniował następująco: "Teoria polityki gospodarczej ... ma dać odpowiedź na pytanie, jak powinien postępować polityk gospodarczy, który chce w sposób optymalny zrealizować określone cele. Ma ona, mówiąc inaczej, pokazać politykowi gospodarczemu, jakie możliwości instrumentalne do realizacji określonych celów istnieją w określonej sytuacji"¹.

Zadaniem tej teorii jest, krytycznie oceniając ją, analiza:

- warunków ramowych,
- instrumentariów,
- reprezentantów lub instancji podejmujących decyzje oraz
- ustalania celów

współczesnej państwowo-monopolistycznej polityki gospodarczej w interesie monopoli, w takiej formie, aby można było wywieść z niej ogólne przesłanki dla zwiększonej przydatności tej polityki regulacyjnej.

¹ T. P u t z, Grundlagen der theoretischen Wirtschaftspolitik, Stuttgart-New York 1979, s. 18.

Dzięki tak postawionym zadaniom teoria polityki gospodarczej różni się z jednej strony od burżuazyjnej teorii ekonomicznej, rozumianej jako nauka o ekonomicznych i społeczno-ekonomicznych procesach, zjawiskach i warunkach stanowiących obiekt państwowej polityki gospodarczej, na który należy wpływać regulująco, a z drugiej strony od praktycznej polityki gospodarczej jako takiej. Teoria ta, którą zgodnie z jej istotą należy oceniać jako część burżuazyjnej ekonomii politycznej, definiowana jest zgodnie z jej charakterem, jako "nauka o kształtowaniu faktów gospodarczych przez instancje upoważnione do tego z racji ogólnogospodarczych lub mające na nie faktyczny wpływ"². Zadania te znajdują swoją drobiazgową interpretację poprzez wypracowanie środków, uważanych jako najbardziej skuteczne polityczno-gospodarczej instrumentaria i metody. Przy tym zakłada się, że istotny cel tego działania, jakim w warunkach kapitalistycznych jest m. in. zabezpieczenie systemu dochodów, nie może być zanegowany; cel ten realizowany jest jednak w dziedzinie polityczno-gospodarczej poprzez człony pośredniczące lub nadające się do tego instrumenty. T. Pütz określa jako węzłowy problem teoretycznej polityki gospodarczej "pytanie o najbardziej nadające się środki dla optymalnej realizacji jednego lub więcej celów. Innymi słowy w teoretycznej polityce gospodarczej chodzi o rozwiązanie kwestii celu i środków (problem teleologiczny), o kwestie instrumentalne"³.

Problem celu i środków w państwowej działalności w zakresie polityki gospodarczej uważany jest przez reprezentantów teorii polityki gospodarczej jako w ogóle jeden z najważniejszych problemów tej teorii. Chodzi więc przy tym o kwestie wyboru instrumentariów regulujących, jakie należy użyć, o ich dawkovanie aż do momentu użycia środków gospodarczo-politycznych. Problematyka środków obejmuje również kwestię ich zgodności z wytyczonymi celami.

² G. G e f f e n, Allgemeine Wirtschaftspolitik, w: Kompendium der Volkswirtschaftslehre, Red. W. E h r l i c h e r, I. E s e n w e i n - R o t h e, H. J ü r g e n s e n, K. H. R o s s e, Bd. 2, 1. Auflage, Göttingen 1968, s. 118.

³ P ü t z, Grundlagen..., s. 5.

Teoria polityki gospodarczej zajmuje się także problemami instytucjonalnej organizacji państwowo-monopolistycznej polityki gospodarczej.

Marxistowsko-leninowska teza, że państwo kapitalistyczne wywiera regulujący wpływ na proces reprodukcji w celu utrzymania systemu, jest stwierdzeniem uogólniającym w tym sensie, że polityka gospodarcza może mieć zróżnicowany charakter w zależności od konkretnej sytuacji historycznej i ekonomicznej. W przypadku imperialistycznych krajów uprzemysłowionych pojawia się tu m. in. także problem konwergencji i dywergencji działań nośników państwowej polityki gospodarczej w zakresie polityki regulacji, jak również problem uwzględnienia politycznych wpływów regulujących, jakie wywierają bezpośrednio monopole. Teoretyczno-uogólniające stanowisko wobec tych problemów jest również jednym z zadań teorii polityki gospodarczej.

W tej części swych wywodów teoretycznych jest ona więc konfrontowana z obiektywnym faktem, że regulacja gospodarcza w warunkach kapitału państwowo-monopolistycznego występuje jako jedność regulacji prywatno- i państwowo-monopolistycznych.

Wreszcie teoria polityki gospodarczej powinna uwzględnić także aspekty wewnętrznego mechanizmu oddziaływania kapitalistycznego systemu gospodarczego, ponieważ z takiej analizy wynikają również istotne przesłanki dla decyzji w zakresie polityki gospodarczej. Z wcześniej wzmiankowanego kompleksu problemów wynika np. dla teorii polityki gospodarczej to, że nie powinna ona badać jedynie aspektów teleologicznych kapitalistycznej polityki gospodarczej, lecz że jest zobowiązana poświęcić się także problemom morfologicznym danego systemu gospodarczego. Tak sformułowane zadanie można znaleźć już na początku systematycznego opracowania teorii polityki gospodarczej. I tak np. zachodniemiecki ekonomista Gérard Gåfgen, jeden z pierwszych systematyków teorii polityki gospodarczej, sformułował jako zadanie dla tej teorii m. in.: "Nauka o polityce gospodarczej nie może po prostu zakładać z góry istnienia nośników kształtowania woli gospodarczo-politycznej i środków jej realizacji; problemem gospodarczo-politycznym staje się o wiele bardziej kształtowanie interesów w dziedzinie polityki gospodarczej i regulacja ich wzajemnego współdziałania⁴. Tym samym autor odbił się do problemów ładu gospodarczego.

⁴ G å f g e n, Allgemeine..., s. 163.

Zasadnicze sformułowanie zadań dla burżuazyjnej teorii polityki gospodarczej uwidacznia, że celem tych zadań ma być zwiększenie użyteczności państwowo-monopolistycznej polityki gospodarczej. Stworzenie i intensywne propagowanie teorii polityki gospodarczej jest, biorąc pod uwagę jej istotę społeczno-ekonomiczną, po prostu polityczno-ekonomiczno-teoretycznym wyrazem zaostrzających się sprzeczności w bazie ekonomicznej współczesnego kapitalizmu. Wychodząc od tego, że państwowo-monopolistyczna polityka gospodarcza znajduje się już od lat w stanie głębokiego kryzysu⁵, dla którego przewyciężenia podejmowane były i są najprzeróżniejsze wysiłki ze strony burżuazyjnych ekonomistów⁶, należałoby włączyć w zakres burżuazyjnej ekonomii politycznej specjalnie dla tego celu rozwój teorii polityki gospodarczej.

Trudno w tym miejscu jest krytycznie ocenić teorię polityki gospodarczej w jej całościowej istocie - do tego potrzebne są jeszcze liczne badania - można jednak już teraz stwierdzić, że teleologiczne postawienie kwestii jako element dominujący zawiera szereg aspektów stymulujących. Mogłoby być ono również przydatne dla badań dotyczących teorii reprodukcji, przede wszystkim w odniesieniu do gospodarczo-politycznej ważności tych kwestii. Jeżeli są stawiane i rozwiązywane kwestie dotyczące możliwości i granic instrumentarium w dziedzinie polityki gospodarczej w określonych ekonomicznych i politycznych warunkach ramowych oraz kwestie ustalenia celów polityczno-gospodarczych w formie uogólnień, wówczas można byłoby wyciągnąć z tego wnioski, które po skonkretyzowaniu mogłyby ułatwić prognozowanie rozwoju ogólnogospodarczego. Jeżeli np. administracja Stanów Zjednoczonych przyznaje polityce wysokiego oprocentowania eksponowaną rolę w systemie regulującego instrumentarium w dziedzinie polityki gospodarczej - jak miało to miejsce i ma nadal, chociaż w nieco osłabionej formie, przy czym polityka ta była, jak wiadomo, aż do lat siedem-

⁵ Por. O. R e i n h o l d, Die ökonomische und politische Krise des Imperialismus, "Einheit" 1978, Nr. 10.

⁶ Por. Aktuelle Probleme der staatsmonopolistischen Regulierung, "IPW-Berichte" 1981, Nr. 10, s. 1 i n.; D. K l e i n, Krise der staatsmonopolistischen Regulierung und tendenzen der imperialistischen Anpassung, "IPW-Berichte" 1983, Nr 5, s. 8 i n.

dziesiątych nietykowa dla regulacji państwowo-monopolistycznej przy dominacji polityki fiskalnej - wówczas krytyczna analiza teorii polityki gospodarczej pozwala jednoznacznie przewidzieć występujące wskutek takiej formy państwowej polityki gospodarczej konsekwencje ekonomiczne, wykraczające poza sferę imperialistycznego systemu gospodarczego. Pod pojęciem "polityki procesów"⁷ podjęte zostały w ramach teorii polityki gospodarczej względnie drobiazgowo badania tradycyjnego instrumentarium w zakresie uregulowań politycznych, które odnosi się także do polityki oprocentowania z jej możliwościami, granicami i konsekwencjami dla tzw. stabilizacji koniunktury, stabilizacji cen, poziomu zatrudnienia, równowagi bilansu płatniczego, wzrostu gospodarczego i podziału dochodów. Badaniom tym i wnioskom z nich płynącym nie można odmówić użyteczności w zakresie polityki gospodarczej.

Teoria polityki gospodarczej ma za zadanie dać rozeznanie politykom gospodarczym krajów kapitalistycznych w odniesieniu do posiadanego przez nich instrumentarium w dziedzinie uregulowań politycznych w sensie możliwości i granic tego instrumentarium dla realizacji wytyczonych celów gospodarczo-politycznych. Abstrahując od tego, że państwowo-monopolistyczna polityka gospodarcza nie jest w stanie usunąć sprzeczności, wynikających z istoty gospodarki kapitalistycznej, a może jedynie otwierać dla tych sprzeczności w najlepszym wypadku inne pole działania, to jednak dokładna analiza użytego instrumentarium przyczynia się niewątpliwie do przeciwdziałania tym sprzecznościom w sensie stabilizacji systemu. Państwowo-monopolistyczna polityka regulacyjna spełnia swą funkcję prokapitalistyczną w o tyle większym stopniu, o ile lepiej przedstawiciele burżuazji monopolistycznej poinformowani są o stojących do ich dyspozycji środkach i instrumentariach. W tym względzie teoria polityki gospodarczej stanowi istotny element o wciąż rosnącym znaczeniu.

W toczącej się obecnie dyskusji wśród przedstawicieli teorii polityki gospodarczej dominuje podział instrumentariów polityczno-gospodarczych na tzw. środki polityki ustrojowej i polityki

⁷ Por. np. E. D ä r r, Prozesspolitik, w: Kompendium..., Bd. 2, Göttingen 1975.

procesowej⁸. Środki polityki ustrojowej obejmują wszystkie te instrumentaria, które w sensie warunków ramowych kapitalistycznego procesu reprodukcji służą dla zabezpieczenia systemu kapitalistycznego. Należy do tego np. utrzymanie kapitalistycznej własności prywatnej środków produkcji. Środki polityki procesów gospodarczych obejmują natomiast wszystkie te instrumentaria, za pomocą których oddziałuje się regulująco na przebieg procesu reprodukcji. W odniesieniu do ich granic i możliwości istnieją w poglądach ekonomistów burżuazyjnych istotne różnice, które czasem wyrażają się nawet zajmowaniem przeciwstawnych pozycji, w przeciwieństwie do poglądów na temat środków ustrojowo-politycznych. Żaden z przedstawicieli interesów burżuazyjnych nie poddaje w wątpliwość celowości istnienia kapitalistycznych stosunków własności i wyzysku; różnice w poglądach dotyczą np. pozycji polityki fiskalnej i pieniężnej w systemie państwowo-monopolistycznego instrumentarium regulującego.

Dominująca w teorii polityki gospodarczej systematyzacja gospodarczo-politycznych instrumentariów na środki ustrojowe i procesowe wychodzi na przeciw słusznej potrzebie rzeczowej informacji dotyczącej środków państwowo-monopolistycznej polityki gospodarczej. W sposób przejrzysty rozróżnia się między wpływem na kapitalistyczne stosunki produkcji w sensie tworzenia warunków ramowych dla produkcji i realizacji zysku (środki ustrojowo-polityczne), a instrumentarium i środkami do regulowania procesu reprodukcji (środki procesowo-polityczne). Na ile przedstawiciele teorii polityki gospodarczej poprzez szeroko zakrojone badania instrumentariów polityczno-gospodarczych oraz wynikające z tego uogólnienia wnoszą lub mogą wnieść swój wkład w zwiększenie przydatności tych środków dla stabilizacji systemu, powinno stać się zadaniem dalszej krytyki tej teorii z pozycji marksistowskich.

O ile dla przedstawicieli teorii polityki gospodarczej dyskusja na temat tzw. polityki ustrojowej jest ze zrozumiałych wzglę-

⁸ Egon Tuchtfeldt podjął już w końcu lat pięćdziesiątych pierwszą bardzo interesującą próbę usystematyzowania instrumentarium. Por. E. T u c h t f e l d t, Das Instrumentarium der Wirtschaftspolitik. Ein Beitrag zu seiner Systematik, "Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik", 2. Jahrgang, Tübingen 1957, s. 52 i n. .

dów niesfektywna gdyż dyskusje dotyczące podstaw systemu gospodarczego opartego na zysku nie są w stanie wnieść nic nowego, o tyle istotna jest tego rodzaju dyskusja dla wypracowania zaleceń, poglądów, wskazówek itd., szczególnie w odniesieniu do polityki regulacji procesów gospodarczych. Sensu tego rodzaju dyskusji w warunkach ostrego kryzysu państwowo-monopolistycznego uregulowań należy upatrywać ze zrozumiałych względów w niczym innym, jak w dążeniu do zachowania systemu kapitalistycznego w ramach ogólnoświatowej konfrontacji systemowej między kapitalizmem a socjalizmem.

Teoria polityki gospodarczej, zajmująca się w swej istocie procesami regulacji, ma bardzo ścisły związek z tą dziedziną współczesnej burżuazyjnej ekonomii politycznej, która bada reprodukcję globalnego kapitału społecznego, a więc - jak uczy Marks - "obieg indywidualnego kapitału zespalającego się w kapitał społeczny"⁹, tzn. badaniem burżuazyjnej teorii obiegu. W tym kontekście chciałbym zwrócić uwagę na to, że ze ścisłego wzajemnego uzależnienia współczesnej burżuazyjnej teorii polityki gospodarczej i teorii gospodarki ze szczególnym podkreśleniem teorii obiegu wyrasta potrzeba dalszego, a przede wszystkim głębszego zrozumienia dróg obranych przez współczesnych ekonomistów burżuazyjnych w celu przezwyciężenia ostrego kryzysu teorii gospodarki i polityki gospodarczej. Na szczególną uwagę zasługują tu nie tylko główne prądy we współczesnej burżuazyjnej ekonomii politycznej, ważne raczej ze względów polityczno-ideologicznych, ale także nowsze tendencje rozwojowe w zakresie teorii reprodukcji.

W jak ścisłym związku należy rozpatrywać burżuazyjną teorię obiegu i teorię polityki gospodarczej, pokazuje nam fakt, że w toczącej się obecnie dyskusji w kręgach burżuazyjnych ekonomistów na temat teoretycznych i praktycznych problemów państwowo-monopolistycznej polityki gospodarczej wychodzi się od stwierdzenia: "Polityka gospodarcza (państwa kapitalistycznego - K. M.) [...] tylko wówczas może być określona jako racjonalna, jeżeli włącza ona w »ogólny rachunek« wszystkie potencjalne zmienne celów". Do

⁹ Por. K. M a r x, Das Kapital, Bd. 2, w: K. M a r x, F. E n g e l s, Werke, Bd. 24, Berlin 1963, s. 352.

tego potrzebna jest jednak właśnie teoria obiegu, ponieważ "potencjalne zmienne celów w skali makro można wyprowadzić w oparciu o teorię obiegu"¹⁰.

Potrzeba polemiki ze współczesnymi rozważaniami burżuazyjnej ekonomii politycznej dotyczącymi teorii reprodukcji

Polemika z nowoczesną burżuazyjną ekonomią polityczną, szczególnie w dziedzinie teorii reprodukcji, stawia sobie za zadanie poświęcenie uwagi teorii obiegu, wzrostu i koniunktury, jak postulowane to było przez marksistowsko-leninowską krytykę ekonomii burżuazyjnej, tj. dyscypliną, którym - szczególnie teorii wzrostu - przypadła rola określenia profilu burżuazyjnej ekonomii politycznej w okresie przejścia kapitalizmu w drugi etap ogólnego kryzysu tego systemu¹¹. Stąd kilka uwag dotyczących burżuazyjnej teorii.

Nowe zjawiska np. w teorii obiegu i w empiryczno-statystycznych badaniach nad obiegiem, tak jak manifestują się one m. in. w wymuszonym uznaniu tzw. zakłóceń obiegu lub też w "ruchu wskaźników społecznych" z relatywizacją kategorii produktu społecznego jako wskaźników dobrobytu, wymagają krytycznej analizy. Analiza ta nie powinna tych nowych tendencji oceniać jedynie w aspekcie ich wpasowania w zjawisko kryzysu dzisiejszej burżuazyjnej ekonomii politycznej, lecz powinna jednocześnie odpowiedzieć na pytanie, jakie konsekwencje gospodarczo-polityczne i strategiczne wynikają z takiego stanu rzeczy¹².

Współcześni burżuazyjni teoretycy reprodukcji wychodzą w swoich próbach "wyjaśnienia" występowania sprzeczności w kapitalistycznym społecznym procesie reprodukcji zazwyczaj od tego, że przyczynami zakłóceń w obiegu jest zaprzestanie funkcjonowania konkurencyjnego mechanizmu rynkowego wskutek wyłączenia go przez

¹⁰ P ü t z, Grundlagen..., s. 90.

¹¹ Por. m. in. Geschichte der politischen Ökonomie, Grundriss, Red. H. M e i s s n e r, Berlin 1985, s. 562 i n.

¹² Por. m. in. K. O. W. M ü l l e r, Kritische Analyse aktueller Entwicklungsstrukturen in der bürgerlichen Kreislauftheorie, "Wirtschaftswissenschaft" 1985, Nr. 1, s. 73 i n.

monopole lub też niezgodna z prawami rynku interwencja państwa kapitalistycznego w proces reprodukcji.

W tym sensie definiuje to zachodnioniemiecki ekonomista D. Cassel: "Dostosowanie planu i alokacja występują na większości rynków bez zakłóceń. Istnieją jednak wciąż jeszcze rynki, które spełniają te funkcje w stopniu niewystarczającym lub nie spełniają ich w ogóle. Wynikają stąd zakłócenia w procesie wymiany pieniędzy, dóbr i usług, które w odpowiedniej skali stają się zauważalne dla całości gospodarki jako zakłócenia obiegu: błędnie sterowany nadmierny lub niewystarczający strumień pieniędzy nie jest w stanie zapewnić, aby gospodarka znajdowała się w stanie, który cechuje »stabilność poziomu cen«, »wysoki poziom zatrudnienia«, »równowaga bilansu płatniczego« oraz »ciągły i właściwy wzrost gospodarczy« [..]. Przyczyny naruszenia funkcjonowania mechanizmu rynkowego są różnorakie; mogą one leżeć w »naturalnym« charakterze określonych rynków, jak też w nadużywaniu władzy w gospodarce prywatnej czy wreszcie w interwencji polityki gospodarczej w sprawę rynku"¹³.

W zasadniczej ocenie tej pozycji z punktu widzenia teorii obiegu staje się widoczne, że przypisuje ona zgodnie z neoklasycznym zasadniczym kierunkiem burżuazyjnej ekonomii politycznej kapitalistycznemu mechanizmowi rynkowemu możliwości regulacyjne, których nie posiada on jednak w warunkach kapitalizmu państwowo-monopolistycznego, gdyż mechanizm ten jest w większości wyłączony. Zakłócenia w obiegu definiowane są więc z pozycji przestarzałej, aczkolwiek ciągle jeszcze aktualnej.

Za główne formy zakłóceń w obiegu uważa się zgodnie z przytoczoną definicją:

1. Zakłócenia wynikające z zawodności mechanizmu rynkowego wolnej konkurencji.

Subsumowany jest tu sporadyczny charakter niezbędnych dla społecznego procesu reprodukcji w kapitalizmie proporcji między dwoma dużymi działami produkcji społecznej. Za swego rodzaju "naturalne" słabostki kapitalistycznego mechanizmu rynkowego uważa się

¹³ D. C a s s e l, Grundbegriffe der Makroökonomie. Eine Einführung in die Kreislaufanalyse und volkswirtschaftliche Gesamtrechnung für Lehrende, Hannover 1973, s. 47.

to, że "nie udaje mu się bez poparcia ze strony polityki gospodarczej zsynchronizować z sobą produkcję dóbr konsumpcyjnych i dóbr kapitałowych w taki sposób, aby uniknąć większych dysproporcji oraz aby nie zostały zagrożone cele ogólnogospodarcze"¹⁴. Do tego przyznania się do anarchicznego charakteru społecznego procesu reprodukcji w kapitalizmie nie można merytorycznie nie dodać; problem sprowadza się jednak do tego, w jaki sposób można na to wpłynąć za pomocą polityki gospodarczej.

2. Monopolistyczne wyeliminowanie mechanizmu rynkowego.

Również i tutaj na zasadzie błędnego koła uważa się monopolizację rynku jako przyczynę "zakłóceń w obiegu", ponieważ wolna gra sił rynkowych zostaje zawężona, a nawet wyeliminowana. Szczególnie dotyczy to kształtowania ceny towaru, jakim jest siła robocza. Obniżki zarobków są z reguły wykluczone, dzięki czemu w oparciu o starą wulgarno-ekonomiczną teorię tzw. dobrowolnego bezrobocia robotnicy sami powodują bezrobocie. "Sztuczność płac, a także w coraz większym stopniu stabilność cen dóbr na niedoskonałym rynku jest często dyskutowanym warunkiem powstawania zakłóceń w obiegu", jak reasumuje to Cassel, "która w połączeniu z teorią zatrudnienia Keynesa przytaczana jest w celu wyjaśnienia utrzymującego się zmniejszonego zatrudnienia"¹⁵.

Usprawiedliwienie sprzecznego w swej istocie przebiegu społecznego procesu reprodukcji w kapitalizmie, szczególnie w warunkach monopolistycznych, monopolistyczną polityką cen odbywa się w pierwszym rzędzie kosztem zniesławiania słusznej walki ekonomicznej klasy robotniczej o jej udział w dochodzie narodowym, który bez walki płacowej absolutnie uległby obniżeniu. Niezależnie od tego nie należy jednak przeceniać wpływu monopolistycznej polityki cen na przebieg społecznego procesu reprodukcji w kapitalizmie. Problem teorii obiegu sprowadza się więc w tym kontekście do zbadania, w jak różnym stopniu kształtowanie cen rynkowych w kapitalizmie wolnokonkurencyjnym i w kapitalizmie monopolistycznym (konkurencją monopolistyczną) dotyka tworzenia obiektywnie koniecznych proporcji wartości między składnikami wartości c, v i m w obrębie obu działów społecznego procesu reprodukcji w kapitalizmie. Różnica w stopniu zakłóceń przebiegu społecznego procesu re-

¹⁴ Tamże, s. 49.

¹⁵ Tamże, s. 50.

produkcji w zakresie mechanizmu cen w kapitalizmie wolno konkurencyjnym i monopolistycznym nie jest na pewno różnicą czysto ilościową. Oznacza to, że w typie ceny (cena monopolistyczna lub wolno konkurencyjna) istnieją różnice jakościowe, które wpływają na realizację proporcjonalności reprodukcji.

3. Chybiona polityka gospodarcza polegająca na ograniczeniu wolnego kształtowania cen.

Zniesienie wolnego kształtowania cen poszczególnych produktów na rynkach (np. na rynku rolnym) oraz reglamentacja rynku dewizowego są prototypami suspendowania kształtowania cen w gospodarce konkurencyjnej przez państwo, co w gruncie rzeczy ma takie samo oddziaływanie jako monopolistyczne kształtowanie cen. W obu przypadkach należy przeciwstawiać się temu używając tych samych argumentów.

Kończąc chciałbym podsumować mój punkt widzenia przedstawiony w niniejszym artykule. Poza aspektem naszej ofensywnej polemiki ze współczesną burżuazyjną ekonomią polityczną w jej głównych kierunkach: reakcyjno-konserwatywnym, reformistycznym i postkeynesowskim, należy zwrócić szczególną uwagę także na te wszystkie dyscypliny, w których zarysowują się nowe tendencje rozwojowe i które znajdują się w ścisłym związku z kwestiami teorii reprodukcji i ich gospodarczo-polityczną realizacją. Właśnie na tym polu próbuje się obecnie przeciwdziałać szczególnie intensywnie ostremu kryzysowi burżuazyjnej teorii i polityki gospodarczej. Aczkolwiek jest to przedsięwzięcie kosztowne, to jednak nie pozbawione szans powodzenia.

Klaus O. W. Müller

NEW TRENDS IN THE BOURGEOIS POLITICAL ECONOMY
IN THE FIELD OF THE THEORY OF REPRODUCTION

The article deals with two main issues. Firstly, an attempt has been made to perform a critical analysis of the views of bourgeois economists on interrelationships between the theory of economics and the theory of economic policy against the background of extensive studies on the social process of reproduction in capitalism. Secondly, the author perceives a necessity to polemize with contemporary deliberations of the bourgeois political economy concerning the theory of social reproduction. In connection with the latter issue, the author discusses the main forms of dislocations in the reproduction process and includes to them: dislocations resulting from weaknesses of the market mechanism of free-competition type, impact of the monopolistic market on an effective economic policy consisting in restricting unrestrained fixing of prices.